

Зимові дерева

Автор:

Василь Стус

Зимові дерева

Василь Стус

«Зимові дерева» Василя Стуса – поетична збірка, для якої характерні філософські роздуми над місцем людини у світі, гармонійно поєднані у верлібрах і в римованих віршах***. Світову славу митцю принесли збірки «Палімпсести», «Круговерть», «Веселий цвинтар», «Час творчості». Василь Стус – український поет-шістдесятник, майстер філософсько-сатиричної творчості, політв'язень СРСР, Герой України.

Василь Стус

Зимові дерева

Перший розділ

* * *

Куріють вигаслі багаття,

собаки виють до зірок,

а в річці місяць, мов латаття,

доріс до повні і розмок.

І в ртутній спеці фіолету

він невимовне довго чез,

лишившись тільки для прикмети,

як цятка сяєва небес.

Самотність аркою провисла

над райські кущі в пригри снів.

Шукай по них щасливі числа,

так, як раніше ти умів:

той день, як від земної тверді

найперше сонце відійшло,

і той, що мітить знаком смерті

ще нерозгадане число.

А ти іще посередині,

ще посередині твое.

Отож, радій вечірній днині,

допоки в ребра серце б'є.

ІХ. 1967

* * *

Сиве небо обрієм пролилося.

Лиловіє Труханів острів.

І Дніпро у моїх очах,

катери і автомобілі.

І не розхлюпати себе,

і не витримати,

за тамбережні гони

серця не виплескати.

Гримить радіо. Надсадне тріщать сороки.

Натужно здійсмається автобус угору.

А ти відкритий – для всіх чотирьох вітрів,

відкритий, як шлюз,

з котрого

не витікає вода.

Жалами витягнулись трамваїв гальма.

Човен моторний, задерши ніс,

полишає чорну розбіглу тіль.

Баржа – під жовто-зеленими вогнями,

за баржею – жовтувата вода.

Вижовкни, світе мій,

споловій мою душу, ранній,

хай запізно омолодитись,

та зарано ще – старіти.

Вижовкни, світе мій,

від води і від берега вижовкни,

споловілим піском упади

на захмелену душу,

поки я, мов баржа, обважнений,

як шлюз з невитіклою водою,
поки пізні плавці на воді —
застряглими спогадами у горлі.

Бронзові, як жарини,
з давнини, з теміні упокореної
вихопляться ліхтарі,
як півні з прохолоди.

Ліхтарі – то про тишу вистояну,
ліхтарі – то про спогад вистражданий,
ліхтарі – то трішечки теплоти,
а більше туги.

А тобі ж хіба до тужінь?

Ти даремно не увіруеш в доброчесність,
у власну не увіруеш глупоту,
в те, що всі твої совісті і гризоти
вигадані, як злодії ночі.

Вони обкрадають тебе,
вигадані з тобою живуть
(ждуть, принишклі,
поки засвітяться ліхтарі),

потім накочуються
і п'ють з тебе душу:

присмоктами хвиль,
присмоктами недолюбленого,
присмоктами незбагненного,

присмоктами недопитих спогадів.

А ти не бережешся, ні?

А ти – не бережешся?

Думаеш – вистачить на віки?

На рік бодай – вистачить?

Не муч мене.

О не муч,

річко спогадів,

забуття мого,

річко тиші.

Сиве небо, пролите обрієм,

витишений Труханів острів,

тамбережні колючі присмерки —

то все не кожної ж миті

западає, виповнюючи

тебе наче шлюз, із котрого

ніколи не витікає вода.

ІХ. 1964

* * *

О що то – єдність душ? О що то – щирість?

Довіра? Приязнь? Що то є любов?

То рівновага звички. Скам'яніле

здивовання, подовжене в віки.
... і тільки те? а вглиблення чуття?
а самороздаровування – замість
самозбереження? а крик добра —
ці щедрі іскри самопрозрівання?
хіба ж це тільки проблиски німі
духовностей, посивілих з печалі?
аж ні? кажи – аж ні? Кажи – занадто
ми передовіряємо себе
тому, чому наймення ще немає,
але яке вже суть значить свою
на помежів'ї шалу? але ж правда?
Подумалося – спокій задубів,
замерз – і, як чавун, ані прогнеться,
(твердиня віри, мовити б). А ми —
кладем свої немудрі головоньки
і тішимося. Неба доброта
не поминає нас. Не поминає.
А скажеш – син і вірю: син! А смерк —
біля воріт, з-за рогу ледь прогляне —
і голову до узголів'я гну,
і гнусь душею, поглядом, губами
туди, де, ніби глечик молока,
синок колишеться в своїй колисці,
скидаючись вві сні...

Що од століть —

то пам'яті спрагнілий язичок:

увічненим піти. Щоб залишити

себе для проб. Для ролі, за життя

не виконаної. Задля бажань —

ще не згармонійовані чуття

помножити на завтра і позавтра,

аби хай не собою, то нащадком

експерименти вивершити літ

(пізнання меж, які нас віддаляли

од себе).

О наломи гіркоти,

що трудять груди! Ти – недолюдина,

хтось вигадав лиш час – задля покут,

щоб скверну німоти зітерши з уст,

лиш причаститися первоглагола,

котрий не може вгамувати спраги

поздовжньої, як прямовисний лет,

котрий вже не жалить, а тільки вабить,

а тільки врочить – втраченим початком,

сподіваним кінцем.

Ти варіант.

Невчасний гість. З запізненням зустрів

тебе твій вік. А ти прийшов зарання,

і, доростаючи, лиш серцем покривив.

І чим ти став? І чим ти можеш стати?

...хіба ти не один? не сам один?

не сам як перст? як вишне нарікання?

протистояння – завжди заважке.

В нім спарено зненависть і кохання.

О що то – єдність душ? Нестерпний простір,

заломлений, мов горло, у віки.

Але – ти не жахайся.

Спи спокійно.

Синок крізь сон скидається.

І спи спокійно.

Чистота твого чола

така потрібна в пів на третю ранку.

* * *

Вінцасові К.

Холодноторий приуральський

зростав. Мороз ладнав органні труби,

і сосни справжніми і знаними здавались,

як провінційний театральний зал,

де стільки лживих рухів диригента,

де стільки нот і профілів фальшивих,

але ніщо не може заглушити

холоднозору і сувору вись
Йогана Себастьяна. Ніч росла,
і я на ній зростав. Гули вітри,
тріщав мороз. Гули вітри. Тріщали
поклоні віти у ялин. Частина
безсонно кліпала одним червоним оком
електролампи. Сновигав днювальний,
ламаючи свій сон під чобітьми.
Тріщав мороз... Каптьорка. Медсанбат.
І до убогої аптечки – Вінцас,
наш батальйонний фельдшер, до реєстру
дописаний – поміж бинтів і спирту,
пірамідону, йоду, формідрону,
мовчазний і врочистий, наче бинт.
Тріщав мороз. А він, ввімкнувши лампи,
зшалілий, сновигав між довгих тіней,
як скалків власної сухої туги,
й рефлектори на стіну наставляв,
де оживав на полотні фламандський
пейзаж.
Солдатська збіднена палітра
темнішала в литовській ностальгії,
і в Вінцаса – освітлену мішень —
Чурльоніс поціляв голками сосон,
йдучи гравюрним лісом.

- Говори,—

мене просив він, - говори! І мова
про Вільнюс, про Тараса, про Вільняле
і Саломею тихо жебоніла,
струмка тоненько жебоніла шпара,
похмурий розважаючи пейзаж.

А він, як бог, затиснений між стін,
у герметичну схований каптьорку,
незграбно простягав колючі руки,
де півметрова Вілія пливла.

- Розповідай, - просив він, - про Тараса...

Підводив стелю Гедимінів зойк,
зростаючи під зорі. Шамотів
колючий ліс Чурльоніса за вікнами
та узбережна «Летува» шуміла.

- Так та не так! - Він кидав свого пензля,
грів інгалятор, підступав, відходив,
і знову йшов, мовчазний, ув атаку
на Рюісдалем зміцнений бар'єр.

- Тайга уральська - до Литви моєї
болюче схожа. Оренбург. Шевченко.

І стільки тут у мене земляків —
аж до Печори. Справді бо - Вітчизна.

Заснеш - і волохаті, як клубки,
намотані віками, глухо бродять

плоскінні сні. І в горлі волохатіє.

Розповідай. Розповідай. Кажі ж!

1961—64 рр.

БЕЗСОННОЇ НОЧІ

Думи визбираю, мов зерня,

ніби стернями колоски.

Колять сльози. Колючі сльози.

Остюками – в очах.

Ніч протовпитья, як п'яниця,

по кімнаті, по стінах шастає.

І мовчить, і мовчить. Домовий

так ходив би. Мовчав би.

За вікном гуркотять літаки,

ніби відьми – на шабаш.

Понад дахами,

понад затихлими,

понад притахлим Києвом – гуркотять.

Емігрантом. Їй-богу. Ліжко.

І на ковдрі – од вікон – грати.

І подушка моя скуйовджена,

і скуйовджена голова.

Що ви ловите, телевізорні

Збожеволілі антени – погорільці?

Що ви ловите – запалим ротом —

комини почорнілі?

Вам повітря забракло? Диму?

Розум спертий, як спирт, горить?

Другу ніч уже, другу – не спиться.

Жовкнуть у вікні ліхтарі.

XI. 1964

ЛІСОВА ІДИЛІЯ

Шишки горять, як кремові цукерки,

і пересохлий травень залюбки

тополь патрошить повстяні чемерки,

одягнені, здавалось, на віки.

Проміння пахне глицею сосною

і незабуді світанковий рій

легенько пінять журкітною мовою

метелики, комашки, комарі.

Лопух зморився і розліг з досади,

згорнувши руки, збувшись бажань,

крильми лелека ляснув – й навзаводи

понісся літеплений гомін жаб.

У лісі мультко, колеться у лісі

ялицею, і листям, і крилом,
задуже синім і задуже вирізьбленим,
ще й ластів'їним зойком вороновим.

Та ящірки, мов коні, шиї витягли
із шпар – у простір. З темні – в весну
і топчуть непідбитими копитами
малу і недолугу сарану.

Великий ліс, заловлений ув очі
малої комашини, безмір п'є,
він цілий світ зворожує і врочить,
охриплою зозулею кує
задовгий вік – не день, не два, не три дні,
а до вдоволення, а досхочу...

Як зарядить повітря фосфоричне —
комахи тут у ґрунті й заночують,
і буде ніч вигойдувати землю,
здаватиметься – дихає земля
кузками, світлячками, снами й зеленню...

Не спатимуть лиш сосни на поляні, вижалюючись.

VII. 1965

* * *

Осліпле листя відчувало яр

і палене збігало до потоку,
брело стежками, навпрошки і покотом
донизу, в воду – загасить пожар.
У лісі рівний голубий вогонь
гудів і струнчив жертвенні дерева.
Зібравши літніх райдуг оберемок,
просторив вітер білу хоругов.
Осамотілі липи в вітрі хрипли,
сухе проміння пахло сірником,
і плакала за втраченим вінком
юначка, заробивши на горіхи.
І верби в шумі втоплені. Аж ось
паде як мед настояно-загуслий
останній лист. Зажолобіє з гусінню —
і жди-пожди прийдешніх медоносів.
Так по стерні збирають пізній даток,
так вибілене полотно – в сувій,
так юна породілля стане матір'ю
в своєму щасті і в ганьбі своїй.
Схилились осоки до води,
на шум єдиний в лісі. Яр вирує,
а осінь день, як повечір'я, чує.
Кружляє лист в передчутті біди.

XI. 1962

* * *

Жовтий місяць, а ще вище – крик твій,

а ще вище – той,

хто крізь зорі всі твої молитви

пересіяв, мов на решето,

він, німуючи, відкрився в тверді,

ніжністю спотворив і заляв,

і тобі, потворі, спересердя

добру мову й розум одібрав.

А підвівши добрі дві долоні,

а зітерши подуми з лица,

він промовив: радісні комоні

випущені з стаень правітця,

радісну стежу вам прокопитять

і заграє обраділий степ...

А світання золоте обіддя

котиться, округле і пуста.

IX. 1967

* * *

Увечері везли віолончель,
немов джмеля, дрімотного й німого,
як запліталась порохом дорога,
лягаючи трубою на плече.

Як бубон, бився волохатий жаль,
на поворотах автострада тихла
і ластівок ласкаве чорне пікколо
ліпилось як гніздо до етажа
безлистих посвистів осінніх крон
(плането душ! Ти вигорілий кратер!)

Рвав вітер на шматки далекий трактор
і поніч рвав, мов стінки хорих бронх.

Шуміли шини, шастали колеса
і пересохлий сипався пісок
у кузов. Угорі літак прокреслювався,
мов у відьомське зловлений ласо —
робив віраж управо – аж до місяця
і крихкотіли зорі на льоду
нічного безгоміння. Раптом виткався
ставок під фарами. Болотний дух
убгався в плеса, кумканням застелені.

Шофер, почувши жаб'ячий оркестр,
на гальма тиснув: од шляху за метр
ставок доходив форм віолончельних.

А в кузові її німий округ

гамує хрипи хорого музики.

Пливуть над ставом перехлипи тихі

і дикі перехлюпи темних рук.

Х. 1963

ІЗ ЦИКЛУ «ЗАБУТТЯМ»

I

На роботі дружина.

У яслах – син.

Тиша.

Розкошуй.

Поки години пік —

сиди. Втішайся.

Постав розкладачку під соснами,

ляж горілиць

і задивляйся в небо.

Як ти довго випростуєшся з землі,

білий світе!

Десятлітне терпіння —

вмирання. Сон —

визволення.

Визволення —

для сну.

Порожнеча щастя.

Дякую, Господи!

II

О, тим і дорога мені —

перегортаю сторінки книжок

іду в крамницю,

слухаю Бортнянського

про тебе дума.

Все.

Ось річище:

Заглиблююся. Помалу

випростуй плечі.

Межи берегами —

задосить світу.

Але перспектива —

уже затвердла.

Сонце йде за ліс.

Віддати іншому свою любов —

то справжній егоїзм.

Кінець ознакомительного фрагмента.

Купити: https://tellnovel.com/stus_vasil/zimov-dereva

надано

Прочитайте цю книгу цілком, купивши повну легальну версію: [Купити](#)